

УДК: 159.947.5:378-057.875

Психологічні особливості структури мотиваційної сфери студентів технічних спеціальностей

Підбуцька Н.В.

У статті розглядається проблема особливостей мотиваційної сфери майбутніх інженерів. Обґрунтовується необхідність її дослідження саме у студентів технічних спеціальностей. На основі проведених методик дається розгорнута характеристика установок особистості у мотиваційно-потребнісній сфері, особливостей внутрішньої мотивації студентів. За допомогою факторного аналізу розкривається складна структура мотиваційної сфери студента технічних спеціальностей. Виділено три фактори: «феномен орієнтації на власну активність», «феномен орієнтації на одержання влади», «феномен орієнтації на отримання насолоди від життя».

Ключові слова: мотиваційна сфера особистості, майбутній інженер, професійна підготовка, соціально-психологічні установки.

В статье рассматривается проблема особенностей мотивационной сферы будущих инженеров. Обосновывается необходимость ее исследования именно у студентов технических специальностей. На основе проведенных методик дается раскрытая характеристика установок личности в мотивационно-потребностной сфере, особенностей внутренней мотивации студентов. С помощью факторного анализа раскрывается сложная структура мотивационной сферы студентов технических специальностей. Выделено три фактора: «феномен ориентации на собственную активность», «феномен ориентации на получение власти», «феномен ориентации на получение наслаждения от жизни».

Ключевые слова: мотивационная сфера личности, будущий инженер, профессиональная подготовка, социально-психологические установки.

The article considers the problem features of motivational sphere of future engineers. The necessity of her research is among the students of technical specialties. On the basis of the techniques is given disclosed characteristics of the facilities the individual to the motivational sphere, peculiarities of the internal motivation of the student. With the help of factor analysis revealed the complex structure of motivational sphere of students of technical specialties. Allocated three factors: «the phenomenon of orientation on the own activity», «the phenomenon of orientation to gain power», «the phenomenon of orientation on the reception of pleasure from life».

Key words: motivation sphere of personality, the future engineer, vocational training, socio-psychological installation.

Вступ. У сучасних динамічних умовах суспільство вимагає від системи професійної освіти у вищій школі відповідності змісту та методів навчання змінам, що відбуваються у економіці, технологіях і промисловому комплексі України. Тому необхідно, щоб процес професіоналізації особистості студента під час підготовки у ВНЗ, був спрямований на формування компетентного конкурентоздатного фахівця, що включає багато аспектів, у тому числі і діагностику, корекцію та розвиток адекватної професійної мотивації студента.

Аналіз останніх публікацій з проблем дослідження. Вивчення мотиваційної сфери особистості присвячена велика кількість наукових досліджень вітчизняних (О.М. Леонтєв, В.К. Вілюнас, С.П. Ільїн, В.І. Ковальов, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, В.С. Мерлін, П.В. Симонов, П.М. Якобсон та ін.) і зарубіжних авторів (Дж. Аткинсон, Р. Холл, А. Маслоу, Х. Хекхаузен та ін.). Проблему особливостей мотиваційної сфери студентів різних спеціальностей досліджували (І.Р. Абрамович, Л.О. Буйновська, М.Є. Горська, В.О. Карнаухов, В.О. Климчук, О.А. Ларіна, Л.В. Попова, Р.І. Цветкова та ін.). Однак недостатньо уваги на думку автора приділяється питанню особливостей і динаміки розвитку мотиваційної сфери студентів інженерних спеціальностей, від професійної спрямованості та особливостей мотивації яких багато в чому залежить темпи розвитку промисловості нашої країни.

Мета статті полягає у вивченні психологічних особливостей мотиваційної сфери майбутніх інженерів. Методики, що використовувалися для дослідження: опитувальник внутрішньої мотивації Р.Раяна (адаптація В.О. Климчука, О.Л. Музики); методика «Діагностика мотиваційної структури особистості» В.Є. Мільмана; методика діагностики соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері О.Ф.Потьомкіної; мотивація професійної діяльності (методика К.Замфір в модифікації А.О. Реана), програмний пакет SPSS 16. Респондентами виступили 52 студенти 3-4-их курсів Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» факультетів: електроенергетичний, економічної інформатики та менеджменту, комп'ютерних та інформаційних технологій.

Результати дослідження. Діагностуючи психологічні особливості внутрішньої мотивації, а саме відчуття, що виникають під час виконання складного професійного завдання, студенти технічних спеціальностей відчувають себе на середньому рівні компетентними ($2,5 \pm 1,1$), самодермінованими ($2,45 \pm 1,2$), відчувають задоволення від діяльності ($2, \pm 1,0$) та на недостатньому рівні докладають зусилля з вирішення проблемної ситуації ($1,8 \pm 1,1$).

Враховуючи те, що процедура методики проводилася у лабораторних умовах, автор не може переносити ці результати на весь мотиваційний профіль респондентів, однак, завдання було пов'язано із майбутньої професійною діяльністю, тому можемо констатувати в цілому для вибірки недостатню зацікавленість нею.

За методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» В.С. Мільмана, що дозволяє виявляти деякі стійкі тенденції особистості, було визначено домінування у житті студентів тих чи інших мотиваційних тенденцій, результати якої наочно представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Особливості мотиваційної структури особистості майбутніх інженерів

Шкали	Підтримка життєзабезпечення	Комфорт	Соціальний статус	Спілкування	Загальна активність	Творча активність	Суспільна корисність
(M±σ)	13,8±2,5	15,9±3,4	17,4±3,5	20,4±3,4	14,1±3,4	19,7±3,7	16,9±4,4

Отже результати таблиці свідчать, що студенти технічних спеціальностей найважливішою є мотивація спілкування, що на думку автора є цілком природнім, оскільки однією з сучасних сторін студентського життя є приєднання до групи, бажання бути членом студентського колективу тощо. На другому місці опинилася творча активність, як реалізація себе у цікавій справі, що приносить задоволення у якості отримання якихось творчих надбань. Відповідно на третьому та четвертому місці стоїть соціальний статус та суспільна корисність, що виражається у бажанні заслужити повагу серед інших шляхом виконання значимої діяльності. Цікавим є факт того, що комфорт та підтримка життєзабезпечення як прояв матеріальних цінностей та орієнтирів у житті опинилися на останніх місцях. Модна стверджувати, що даної вибірки майбутніх інженерів, найважливішим є потреба в самореалізації власних амбіцій.

Не дивлячись на деякі відмінності з мотиваційних спрямованостей студентів технічних спеціальностей, порівнюючи загальножиттєвий профіль (середній бал – 16,7) із профілем, що спрямований на присвячення себе праці (16,9), констатуємо відсутність загальновираженої тенденції на орієнтацію щодо якогось конкретного профілю. Тобто можна стверджувати, що майбутні інженери цікавляться розвагами, активно спілкуючись, можуть водночас спрямовують власні зусилля на виконання такої діяльності, що буде приносити не лише внутрішнє задоволення, надавати можливості самоствердження, а мати суспільну значимість. Вважаємо, що саме такий загальний мотиваційний профіль є базою для становлення майбутнього професіонала.

Дослідження соціально-психологічних установок у мотиваційній сфері студентів технічних спеціальностей за методикою О.Ф.Потьомкіної представлено у таблиці 2.

Таблиця 2.

Домінування установок у мотиваційній сфері майбутніх інженерів

Шкали	Альтруїзм/егоїзм	Процес/результат	Праця/свобода	Влада/гроші
(M±σ)	5,2±2,1/3,8±2,3	6,4±1,9/5,9±1,7	4,8±1,9/6,5±1,9	3,5±2/3,4±2

Дані таблиці свідчать, що у діапазоні «альтруїзм-егоїзм» є значна перевага у показнику альтруїстичних цінностей, що може характеризувати достатньо зрілу особистість. Невелика різниця визначена серед шкал «процес-результат», однак можемо діагностувати більшість респондентів зацікавлені у виконанні самої діяльності, аніж у її результаті. Такі люди, на жаль, з точки зору ефективності діяльності менш успішні, тому що не вважають кінцевий результат справи орієнтиром для виконання професійної діяльності.

Домінування установки у студентів на свободу не викликає здивування, оскільки досліджуванні ще на працюють на постійній основі і вбачають основну цінність їх життя є свобода вибору, поведінки тощо. Порівнюючи значення влади та грошей можна стверджувати, що на етапі професійної підготовки у ВНЗ, ці установки не мають достатнього значення для студентів, і відповідно до інших показників виражені недостатньо. Отже можна побудувати умовний профіль мотиваційної сфери досліджуваних студентів – «свобода-процес-альтруїзм», що на думку автора адекватно оцінює студентську молодь.

Проводячи діагностику на виявлення мотивації майбутньої професійної діяльності, можна стверджувати, що серед студентів домінує внутрішня мотивація (3,9±1,09), далі йде зовнішня позитивна мотивація (3,7±0,7), і зовнішня негативна (3,9±1,09). Таким чином, у студентів технічних спеціальностей найкращий мотиваційний комплекс виражений у 42,3% вибірки. Найгірший мотиваційний комплекс має 5,8% вибірки. Наявність цього мотиваційного комплексу свідчить про те, що у студентів є прагнення уникнути критики з боку інших людей, прагнення уникнути різних покарань та неприємностей, а от прагнення до самореалізації та отримання задоволення від своєї діяльності є меншим, ніж вище вказані прагнення. У 51,9%

вибірki майбутніх інженерів є вираженими наступні мотиваційні комплекси: $BM > ЗПМ < ЗНМ$; $BM < ЗПМ > ЗНМ$; $BM > ЗПМ = ЗНМ$; $BM < ЗПМ = ЗНМ$; $BM = ЗПМ = ЗНМ$ та $BM = ЗПМ < ЗНМ$. Тож, можна сказати, що у 51,9% вибірки студентів технічних спеціальностей у деяких випадках BM переважає, але є й такі результати, де BM менша за $ЗПМ$, або дорівнює їй. Це говорить про не визначеність студентів, що внутрішня мотивація не стабільна та не досить розвинена. Отже, для таких студентів важлива оцінка зі сторони, а самореалізація в своїй професійній діяльності досить розмита. Хоча, якщо брати загальний відсоток по BM , то він переважає над $ЗПМ$ та $ЗНМ$, тобто, студентам цікаво вчитися та опанувати власну професію.

Для більш ґрунтовного аналізу структури мотиваційної сфери майбутніх інженерів був застосований метод факторного аналізу за допомогою програми SPSS 16.

Таблиця 3

Структура мотиваційної сфери майбутніх інженерів

Змінні	Фактор 1 (питома вага 14,15%)	Фактор 2 (питома вага 13,79%)	Фактор 3 (питома вага 11,59%)
Спілкування	,754		
Соціальна корисність	,727		
Соціальний статус	,705		
Комфорт	,669		
Задоволення від діяльності		,697	
Егоїзм		-,679	,528
Внутрішня мотивація			,349
Почуття компетентності		,570	
Самодетермінованість		,519	
Процес		,514	
Зовнішня позитивна мотивація	-,320		
Влада		,326	,637
Зовнішня негативна мотивація	-,355	-,340	,604
Творча активність	,304		,545
Загальна активність	,585		,502
Життєзабезпечення	,416	-,482	,492
Альтруїзм			-,368
Докладені зусилля			

Перший фактор включає в себе наступні категорії: спілкування, соціальний статус, суспільна корисність, загальна активність, комфорт, творча активність, життєзабезпечення (всі з позитивними кореляціями). $ЗПМ$, $ЗНМ$ з негативною кореляцією.

Даний фактор представляє «феномен орієнтації на власну активність». Такі студенти дієві, отримують задоволення від власної активності, яка передбачає широкі контакти із оточенням. При цьому ця активність допомагає досягненню та реалізації бажань, пов'язаних із забезпеченням загального комфорту життя, набуття авторитету, відчуття власної необхідності у соціумі. Для майбутніх інженерів має значення саме діяльність, творча самореалізація.

Другий фактор включає в себе наступні категорії: задоволення від діяльності, почуття компетентності, самодетермінованість, процес, влада – з позитивними кореляціями. Егоїзм, $ЗНМ$, життєзабезпечення – з негативними.

Даний фактор представляє «феномен орієнтації на одержання влади». Ці респонденти орієнтовані на процес виконання діяльності для підвищення рівня компетентності, намагаються самостійно вирішувати проблеми, і мотивує їх до цього отримання соціальної цінності – влади, а не комфорт життя.

Третій фактор включає в себе наступні категорії: егоїзм, внутрішню мотивацію, влада, зовнішня негативна мотивація, творча активність, загальна активність, життєзабезпечення – з позитивними кореляціями, альтруїзм – з негативною.

Цей фактор представляє «феномен орієнтації на отримання насолоди від життя». Такі студенти проявляють власну творчу активність, відчують задоволення від діяльності, зорієнтовані, в першу чергу, на власні потреби у створенні комфортного життя і уникання можливих неприємностей.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, досліджуючи мотиваційну сферу майбутніх інженерів можна зупинитися на таких моментах: по-перше, респонденти ще є недостатньо замотивовані на вирішення проблемних професійних завдань; по-друге, спостерігається орієнтація на спілкування та творчу активність, що характерно для даного періоду життя; по-третє, серед соціально-психологічних установок домінує свобода та процес, тобто майбутні інженери бажають знаходитися в вільних умовах життя, без жорстокого контролю ззовні, які дозволяють реалізувати свій творчий потенціал; по-четверте, в цілому існує тенденція вираженого позитивного мотиваційного комплексу, коли внутрішня мотивація має високі показники; по-п'яте, виявлено три типи мотиваційних особливостей студентів, пов'язаних з орієнтацією на діяльність, владу та задоволення від життя. В подальшому планується дослідження інших психологічних якостей особистості, що безпосередньо пов'язані із професіоналізацією студентів технічних спеціальностей.

Література

1. Ларина Е.А. Структура и динамика мотивационной сферы личности студентов разных направлений профессионального образования // автореф. на соискание научн. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / Ларина Елена Анатольевна – Москва, 2010. – 29 с.
2. Климчук, В.О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Климчук Віталій Олександрович. - К., 2004. - 20 с.